

BÜYÜK TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTUMKULU

Yazan: Kadir Ekber

Akt.: Minara Aliyeva**

Türk dilinde konuşan milletler edebiyatının uzun müddetli gelişim süreci edebi yaratıcılık yönünden milletlerarası etkilişimin dışında değildir. Bilhassa, çok zengin ve uzun bir geçmişi olan Uygur Edebiyatının gelişim sürecinde Arap, Fars edebiyatının etkisinden başka, Türk dilinde konuşan milletlerden Azerbaycan, Türkmen edebiyatı klasiklerinin etkisi de derin olmuştur. Büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin eserlerinin Uygurlar arasında çok yaygın olması bunu göstermektedir.

Meşhur Türkmen şairi Mahtumkulu'nun eserlerinin de Uygur edebiyatına girdiği ve halk arasında yazılı edebi yaratıcılıkta belirli belirsiz kendi etkisini gösterdiği gerçeği uzun yıllardan beri edebiyatçılarımızın dikkatini çekmiştir.

Mahtumkulu kabiliyetli şair, filozof, cemaat erkanı ve yetişmiş alim olarak Orta Asya'da ve Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur, Özbek, Tatar, Kazak gibi Türk boylarının manevi hayatında 18. yüzyıldan beri çok önemli etkisi olan bir şahsiyettir. Onun didaktik şiirleri, hikmetleri, hikmetli sözleri her boyun toplumsal yaşamında farklı derecede rol oynamıştır. Onun şiir ve rubailerini halk şiirine, halk müziğine dönüştürmüştür.

Uygur oniki makamı metinlerinde ve halk müziğinin bazı varyantlarında Mahtumkulu'nun hikmetleri bulunmaktadır. Bu milletlerin ne zaman ve hangi yollarla halk tarafından benimsendiği meselesi bugüne kadar araştırılmamıştır. Hatta, bu metinlerin müellifinin kim olduğunu kimse merak etmemiştir. Uygur halk türkülleri ve halk müziği kültüründe meşhur Şark klasiklerinden uyarlanan yavaş yavaş halkın malı olmuş parçalara çok rastlarız. Bu parçalardaki gazel ve rubâilerde Şark şiir geleneğine göre şairin adı ya da mahlası gösterilenler hariç, diğerlerinin yazarının kim olduğu bilinmemektedir.

**E.Ü., Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Bölümü'nün Yüksek Lisans Öğrencisi,

Halk arasında "su içerken kuyuyu kazam unutma" şeklinde bir atasözü vardır. Edebiyatımız ve sanatımızın gelişmesi, yükselmesi, ve gelişim yollarının açılmasında az da olsa katkısı olan her tarihi şahsı anma. anlama ve tanıma bizim hakiki insanlık borcumuzdur.

Ben Mahtumkulu üzerinde durmak istiyorum:

Mahtumkulu 1733 yılında Türkmenistan'ın Farag adlı bir köyünde meşhur şâir ve halk lideri Devlet Muhemmet "Azad" ailesinde doğmuş, 1793 yılında kendi memleketinde vefat etmiştir. Onun babası "Azad" mahlasıyla şiir yazan yetmişmiş şâir, mütefekkir, âlim ve köy liderlerinden biri idi. Mahtumkulu okul çağına gelince kendi köyündeki okulda okumuş, sonra Orta Asya'nın o dönemdeki bilim merkezi olan Buhara, Hive ve Andıcan'daki medreselerde tahsil görmüştür. Bu bilim yurtlarında dini ilimlerden başka tarih, coğrafya, hendese, astronomi, kimya gibi sosyal ve müsbet ilimleri de öğrenmiştir. Bu ilimler İS. yüzyıl koşullarında ileri ilmî görüşlerin meydana gelmesinde Önemli rol oynuyordu.

Mahtumkulu medreseyi tamamladıktan sonra kuyumculukla uğraşmıştır. Medresede okuduğu yıllarda şiir yazmaya girişmiş ve "Ferağ" mahlasıyla edebi yaratıcılığa başlamıştır.

O, dünyayı tanuna ve kendini yetiştirme maksadıyla Afganistan. Hindistan. Azerbaycan, İran gibi ülkeleri gezmiştir. Gerçek olduğu henüz tespit edilmeyen bazı rivayetlere göre, Mahtumkulu Andıcan'da okurken ve Hindistan'a giderken iki kez Kaşgar'a gelmiş ve kısa bir süre için Kaşgar'da kalmıştır.

Seyahat ve ticaret sırasında Mahtumkulu Orta Asya, Azerbaycan ve İran edebiyatı, folkloru ve halk sözlü anlatımı hakkında bilgi sahibi olmuştur. Firdevsi, Nevâi, Nizami gibi klasiklerin eserlerini iyi öğrenmiştir.

Mahtumkulu'mm, eserlerinden günümüze kadar aşağı yukarı 20 bin mısra muhafaza edilmiştir. Bunların içerisinde lirik şiirler, epik destanlar, gazel ve hikmetler bulunmuşdur. Bu eserlerin tamamı hayat gerçeklerini anlatmayı, insani hasletleri terennüm etmeyi, genç kuşaklara vatan sevgisi aşılamayı, sevgiyi, vefayı ve merhametli olmayı konu edinmiştir.

Mahtumkulu sadece bir şâir değil, aynı zamanda kendi milletinin gelişmesi, birlik beraberliği için yılmadan çalışan teşkilatçı idi. Bilindiği gibi, 17. ve 18. yüzyılda Türkmen boyları içerisinde kabilecük, ayrılıkçılık, iç kavga çok ağır idi. Kabileler arasındaki şiddetli çekişmeler halkın barış içinde gelişmesini engelliyordu. Bu vahim duruma son vermek için, Mahtumkulu babasının izinden giderek kabileleri barıştırma. boylar arasındaki çekişmeleri giderme, bütün Türkmen halkını birleştirme yolunda canla başla çalışmıştır. Mahtumkulu'nun bu sosyal faaliyetleri sonucunda Türkmenler büyük ölçüde birleşir. Türkmen halkının Mahtumkulu'ya olan saygısı ve onun eserlerini mukaddes sayması, Mahtumkulu'nun halk içerisindeki çok faydalı sosyal faaliyetleriyle de ilgilidir.

Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu

Mahtumkulu Türkmen yazılı edebiyatına canlı halk dilini, atasözlerini **ilk sokan** kişidir. Çağdaş Türkmen edebi dilinin meydana gelmesinde ve Türkmen yazılı edebiyatının sonraki gelişiminde büyük rol oynamıştır.

Mahtumkulu'nun eserleri Orta Asya halkları arasında geniş bir şekilde yayılmıştır. Onun yüze yakın el yazması bugün Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan Bilimler Akademilerinde muhafaza edilmektedir.

Son 50 yıldan beri Türkmenistan'da Mahtumkulu'nun bütün eserleri yayınlandı. Bunların Rusça, Özbekçe nüshaları da Taşkent'te yayınlandı. Mahtumkulu'nun eserlerinin dili pek sade olup, Uygur diline çok yakındır. Halk **onu** izahsız anlamaktadır.

Aşağıda Mahtumkulu "Nasihat" (iikmet)lerinden örnekler verdim. Bu şiirler Doğu Türkistan'da yayılan ve teyple kaydedilen halk türkülerinden seçildi

MAHTUMKULU'NUN ŞİİRLERİNDEN

SEÇMELER***

1

Nesihet eyäyin anlañ yigitler:

Hotunlar başligan öyge baş b o iman.

Min nesihet eytsa birini tutmas-

Agzı bir bolmigan elge baş bolmah.

Teñ-tüşüm dep hergiz şalisine kilmañ,

Areste, sevdani çahşme kilmañ,

fiş-mulayim bolun, bedsuhen bolmah,

Nesihitim ilifı, tola kaj bolmañ.

Hergiz atañ bolse, bolmañiz kepil

Burunkıdın kalgan, "Kepiller sehil*"

Nasihat edeyim dinleyin yigitler:

Hatunlar başlayan eve baş olmayın.

Bin nasihat söylense bîrini tutmaz

Ağzı bir olmayan ele baş olmayın.

Yaşıtım deyip asla yakın olmayın,

İş ile sevdani karıştırmayın.

Hoş mülayim olun, kötü söz

söylemeyin

Nasihatimi dinleyin, terslik etmeyin.

Babanız da olsa , kefil olmayın,

Eskiden bir söz vardı,

"Kefiller sefil"

***EKBER, Kadir: 'Mvlehlumkuli Şiirliridin Nesihitler', **Bulak Dergisi**, Sincan (Doğu Türkistan) 1993, 2. sayı, s. 117-123.

*Men  yiyayin, unlan mesel,  z n bil,
Tos'topilan kilganlarga baş bolmah.*

*Nesihet li lisafl emin  risen,
Ahnisan nesihet k pnin bitişen.
Kaile elnin saligi tilsiz bolarsen
Agrisi ala kevmege zacıfı haş bolmah!*

*Togri yurtip, togri kezgen tok bolar,
Bi-veki kezgen malametke  ok kakır.
 mri bayi toplıg n  yok bular,
Har ah s ygen yigitlerge baş holman .*

*Hergiz yaman bilen birge bolmanlar,
Oynap-kUl p, bilie horek yimehler,*

*Biravni tonimay, yaman, demeMer,
Koda-keyin bo/ur kerindaş bolmanl*

*Mehtum kuli, k p sevdalik beşin har,
 mr n uzak, y zdin aşar yeşin bar.*

* z hni bil hek bilen ne işin bar,
Yaman kişilerge hi  yoldaş holman!*

2

*Eslı ademzatka a cık s z  ytma,
Pekim mişkinge dalalet yahşi.*

Ben s yleyim, dinleyin,  z n  bil,
Tozu dumana katanlara baş olmayın.

Nasihat dinlesen erin erisin,
Dinlemezszen nasihati yalnız kalırsın.
Halk i inde yaramaz dilsiz olursun,
Dağınk kavime asla baş olmayın!

Doğru y r yen, doğru gezen tok
olur,
Boş gezen mel mete maruz kalır.
 m r boyu topladığı yok olur,
Haram seven yigitlere baş olma.

Asla yaman ile birlikte olmayın,
Oynayıp g l p birlikte yemek
yemeyin.

Birini taramadan k t  demeyin.
D n r hısımlarla kardeş olmayın!

Mahtumkulu,  ok sevdalı başın var,
 mr n uzun. y z  ge er yaşın var.

 z n  bil başkalarla ne işin var,
K t  kişilere yoldaş olmayın!

Asla insana acı s z s yleme,
Fakire miskine nasihat yahşi.

*Bêhilge yandaşına, yüzini körme,
Bir iş püitürmekke kupayet yahşi.
Yigitimni körgende küleryüz bergin,*

*Koldin kelse ana ta 'am-tuz bergin.
Gemkimi körgende yahşi söz bergin,*

Biçare koılarga himayet yahşi.

*Kerilik bir derttur adem öltürmes.
Öltürsimu üriklikte huşal-küldürmes.
Oruklikin hiç boriğe bildürmes,
Elbette düşmenge siyaset yahşi.*

*Mehilim kuli, şükür bizge til herdi,
Kûçetler yetişip, mive-güi berdi.
Unıgler reyhanga hesel-ba! berdi,
Aman bol, digenge diyanet yahşi.*

*Tügürmençi koliga çüşse aigur tas,
Kanatden ayrılır, kedrini hiç bilmes.
Bir çopan koliga çüşse bir almaş.
Çakmak taşu eter kedrini hiç bilmes.*

*Kama/ lapmas bu şerbettin taünigan,
Pehm eylimes söz menige yetmigen,*

*Cimriye yanaşma, yüzünü görme,
Bir iş bitirmede sabır yahşi.
Yetimi gördüğünde gtiler yüz
gösterin,*

*Elden gelse ona yemek-tuz verin.
Gamlıyı gördüğünde yahşi söz
söleyin,*

Çaresiz ellere himâyet yahşi,

*İhtiyarlık bir derttir, ama öldürmez,
Öldürmese de dirilikte güldürmez.
Zayıflığım hiç bir kurda bildirmez.
Elbette düşmana siyâset yahşi.*

*Mahtumkulu, şükür bize öğüt verdi,
Fidanlar yetişip, meyve verdi.
Uruglar reyhana tatlı bal verdi.
Aman ol diyene diyanet yahşi.*

3

*Değirmencinin eline düşse alıcı kuş,
Kanalından ayrılır, kadrini hiç bilmez.
Bir çoOhıJn eline düşse bir chnas,
Çakmak taşu yapar, kadrini hiç
bilmez.*

*Kâmil olmaz bu şerbetten tatmayan,
Fehm eylemez söz manasını
anlamayan,*

Telbe-Mecmın ışk şiri ötmigen,

Perizad'leylinişl kedrini bilme s.

Aramnın kedrini bilmes harmigan,

Beglik kıla bilmes bilim bilmigen.

Çölde açlık muşekkitin körmigen,

Öyde ıssık narinın kedrini bilmes.

Ötkendin keyin adem oylar devletin,

Bilmes devlet bilen otken nevbeün.

Kim tartmışa bimarliknın zehmet'm,

Sehet-sakliknın kedrini bilmes.

Arkanm çift haglap leiiger salmıgan,

Girdapka sokular hazır bolmıgan.

Ke'misi say azda tofitap kalnıgan,

Kuntk kara yemin kedrini ř/;/;«j.

AyHliş otida yenip-öçmigen,

Zalimi'ar zulmidin ölke aşmıgan,

Yetendin ayrilipyalgıtız çüşmigen,

Öz âlide el kedrini hiç. bilmes.

Mehmm kuli eyiar yanı hemdemge,

Deli Mecnundur aşkın sırrını

bilmeyen,

Perizâd, Leylâ'nın kadrini bilmez.

Rahatın kadrini bilmez yorulmayan.

Beglik edemez bilim bilmeyen.

Çölde açlık muşakkatım görmeyen.

Evdeki sıcak ekmeğın kadrini

bilmez.

Geçtikten sonra insan düşünür

devletini,

Bilmez devlet ile geçen növbeüni.

Hastalığın zahmetini çekmeyen,

Sıhhat-sağlığın kadrini bilmez.

İpi muhkem bağlayıp lenger

salmayan,

Kayaya çarpar hazır olmayan.

Gemisi karada batıp kalmayan,

Kuru kara yerin kadrini bilmez.

Ayrılık ateşinde yanıp pişmeyen,

Zalimler zulmünden ülkeyi

terkeöneyen,

Vatandan ayrılıp garip düşmeyen,

Ülkesinde el kadrini hiç bilmez.

Mahtumkulu söyler yân hem-deme.

Kelin̄, şükür eteyli chstlar bu demge.

Eslide söz pehmi bilmes ademge,

Min̄ mena sözlisen̄ kedrini Mç. bilme s.

Gelin dostlar şükür edelim bu deme.

Aslında söz fehmini bilmeyen

insana,

Bin mana söylesen kadrini bilmez.

4

Her yigitniñ eslini biley deşiniz,

Menkide oltuş-Turuşni körvFı.

Birav bilen aşna bolay deşiniz.

Eve/ ikrarida tur i şin körün.

Her yiğidin aslını bileyim deseniz,

Törende oturup kalkışını görün.

Birisi ile aşna olayım deseniz,

Evvel sözünde duruşunu görün.

Uzak-yikin yolga harar halsiñiz,

Merdânilik keliçin çalar bobin̄iz.

Bir biravni saylap alar bolsiñiz,

Sinesi-sagrisin kirisin̄ körün.

Uzak yola çıkacak olsanız,

Merdânelik kılıcım çalar olsanız.

Birisini seçip alır olsanız,

Göğsünü, sağrısını, karışını görün.

Bir pul çüşse bir nakesriñ koliga,

Köksin açıp kezer kişiniñ yoliga.

Heridar bolsiHiz güzel kizige,

Ademnin̄ kerilip olturusin̄ körün.

Bir kuruş geçse alçağın eline,

Göğsünü açıp gezer insanın önünde.

Talib olsanız güzel kızına,

İnsanın kurulup oturuşunu görün.

Namertler birdem ölümün̄in kēçip,

Öyige kelgenge zekerler saçıp,

Mert yigitke nâlib köksini açıp,

Namertniñ mehmanni katisin̄ körün.

Namertler bir anda ölümden kaçıp.

Evine gelende zehirler saçıp,

Mert yiğide nâlib göğsünü açıp,

Namerdin̄ konuğunu karşılamasını
sor ün.

Mert yigitniñ künli da 'im yaz bolar,

Mert, yigitniñ söhbii haman saz bolar.

Mert yiğidin gönlü daima yaz olur,

Mert yiğidin sohbeti daima öz olur.

Yahşinin könlide ğine az bolar,
Yamanniñ kimde bir uruşin körün.*

*Zaiimler unut ar zikri Allahni,
Erzân ilip kimine! satar gellani
Sudhor, na. insaflar halâl tillani
Haram paydisiga barisin körün.*

*Kedİrdan kerdaşun uzak daş bolup,
Kedirsiz, yat bilen karındaş bolup,
Mehtum faili na sazlerge d uç bolup,
Huciniñ, seyteniñ kulisin körün!*

*Pelek maña gem hadisin bergende,
Visâl kay si, hicran kaysi bilnidim.
Hek işige ten bermişmen körgende,
Arzu kaysi, arman kaysi bümidirn.*

*Bende bolsun közle Hekniñ rızasın,
Cebr kilse tartivermn çapasın.
Ecel bir kün atar teği kazasın,
Yipi kaysi, kaman kaysi - bilnidim.*

*Arik bolsun "kulak salgın sö'zime,
Bir süretmen bugün patmay ö'zine.
Dünya t ilsiz körinidu közime,
Devr kaysi, devran kaysi - bilmidirn.*

Yahşinin gönlünde yine az olur,
Yamaım günde bir vuruşunu görün.

Zalimler unuttur zikr-i Allah t.
Ucuz alıp pahalı satar hububatı,
Sömürücü insafsızların helal parayı,
Haram kazancına vericimi sörün.

Sevgili kardeşten uzaklaşıp, I
Kadirsiz. yâd ile karındaş olup,
Mahtumkulu na'sazlara duş olup,
Hocanın, seyidin gülüşünü görün!

Felek bana gam badesini verdiğinde.
Visal nedir, hicran nedir bilmedim.
Hak'a teslim olmuşum gördüğümde.
Arzu nedir, hasret nedir bilmedim.

Bende olsan iste Hakkın rızasını,
Zulüm eden çeksin onun cefasını.
Ecel bir gün verir onun kazasını,
İpi nedir, kemanı nedir bilmedim.

Temiz isen kulak ver sözüme,
Bir surelim sığmıyorum derime.
Dünya dilsiz görünüyor gözüme,
Devr nedir, devrân nedir bilmedim.

Az ömrümni köp sevdaga satıpmen

Özrü bitnıey şu deryaga atıpmen.

Ne ummândur, ne girdâbtur yatıpmen,

Payda kay si, ziyan kaysi bilmedim.

Mehlum kuli yo inin cildi-arki bar,

Tartar İken, her yigitniñ derdi bar.

Üriğimde dilhahiştik zerdı har,

Derd kay siy u derman kaysi bilmedim.

Bulbul sayrap turgan lıavalık bağlar,

Bulbul sendin keler, pigân toltimas.

Tumanlık, yamgurluk, ak karlık iaglar,

Seller sendin keler, tuman tohtimas.

Adem yarililmiş helend ve peslik,

Ekillik, pikirlik, ahlik ve hėslik.

Yigitlik ömride boluptur yaz peşli,

Bahar sendin keler, zaman tohtimas.

Kelgenge karşı söz bolse macalin,

Yahşi tufıvergin niyeii-peylin,

Dünya devrânida ocuk tut kolun,

Devr sendin keler, devrân tohtimas.

Kısa örarıimti büyük sevdaya

kaptırdım,

Kendimi bilmeden o nehre attım,

Ne denizdir, ne kayadır, baktığım,

Fayda nedir, ziyan nedir bilmedim.

Mahtumkulu yolun önü arkası var,

Her yiğidin çektiği bir derdi var.

Yüreğimde beni yakan bir dert var,

Derd nedir, derman nedir bilmedim.

6

Bülbülün hücum ettiği havalı bağlar,

Bülbül senden gider figân eğlenmez.

Yağışlı yağmurlu dumanlı dağlar.

Seller senden gider duman durmaz,

Adem yaratılmış birbirinden farklı.

Akıllı fikirli, şuurulu ve hisli.

Yigitlik Ömründe olmuş yaz faslı,

Bahar senden gider zaman durmaz.

Gelene karşı söz olsa mecalin,

İyi ol asla bozma niyetini,

Dünya devrânında açık tut elini,

Devir senden gider devrân durmaz,

*Bu dünya-gev'gadur, bir kalay mikandur,
Biri berse, yine birsi aladur.
Yiğitler, bu dünya selge misâldin;
Berk urar asmanda yultuz tohlimas.*

*Bir menzildur üç kün hop yep-içken son̄,
Or nasip ki hırlar, belin̄ yeşken son̄.*

*Özeñgin tar-tarktr töt kün otken son̄
Beş kündin artuk mehmân tohlimas.*

*KoyninĠ açar yer bir kün sini kızter
Kara kumga tolar bu kara közler,
Munçe gadaymigin çimenzar kızter.
Çemen sendin kêter sayrân iohtimas.*

*Meliium kuli eytar arik dostiga,
Kün kara çüşmeyin ecel dostiga,
Pelek bir kün taşlar yernin̄ astığa,
Agzindin til kiler zuvân tohlimas.*

Bu dünya kavgalı karma karışık,
Kimisi verirse, kimisi alır.
Yiğitler bu dünya sele misâldir,
Berk yurur aşmanda yıldız durmaz.

Bir menzildir üç gün yedikten sonra,
Oturup gerinir belini açtıktan sonra,

Diginini çekerler dört gün sonra,
Beş günden fazla misafir durmaz.

Koynun açar bir gün yer seni gizler,
Kara kumla dolar bu kara gözler,
Öyle kurulma çimenler gizler.
Çimen senden gider seyrân durmaz.

Magtungulı söyler temiz dostuna,
Kara gün gelmesin ecel dostuna,
Felek bir gün koyar yerin altına,
Ağzından dil gider sesin durmaz.

*Sağlıkniri kedrini bilgin heste bolmastin
burun.*

Sağlıgm kadrini bil hastalanmadan
önce,

Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu

Hestlik şukrini kilgin taki ö/mestini burun,
Boz yer kedrini bilgin deryaga çökmestini
burun,
Kimide huşyâr turgin girdâpka kelmestini
burun,
Yaşliğin kedrini bilgin ta kerimastini burun.

UlgaydiH köfûindedür yalğançi hâli fi kaygusi,
Tilliriniñ biran, hek-yalğan sözler iytkusi,
KözliriH güzel körüp sini gunade
kaygusi,
Haturın yüzñüh perişan kedhudâlik kaygusi
Ni eceb huşa! idin özünni bilmestini burun.

Yaratkan yadîndadır haşîñ yaman halda iken,
Yüz körülse yadka çüşmes taki huş hâlde iken,
Ömrünni bihûde kilma pursitin kolda iken,
Tegse bir badi hazân solduridu gülni diken
Gülñi yadîndin çikarma taki solmastini burun
Ekli-huşuñga yitişdif, ey Udîñ seylane sen,
sen,

Hastalık şükürünü eyle ölmeden
önce,
Çorak yerin kadrini bil deryada
batmadan önce,
Gemide uyanık ol kayaya
çarpmadan önce,
Gençliğin kadrini bil
yaşlanmadan önce.

Büyüdüñ gönlünde yalancı halin
kaygısı,
Dilin bazen hak ve yalan söyler,
Gözlerin güzel görüp seni günaha
sokar,
Hatırın yüzbin perişan çoluk çocuk
kaygısı
Ne güzel mutlu idin özünü
bilmeden önce.

Yaratan yadmdadır başın yaman
halde iken,
Yüz görülse yâda düşmez hoş
halde iken.
Ömrünü beyhude kılma fırsatın
elde iken.
Değse bir bâd-ı hazân soldurur
gülü diken
Gülü dalından koparma
sormadan önce.

Artık aklına erdin, eyledin seyran

İstediñ, cem eylisen külli pulu nalni sen.

Hiç hevirin barmikin, bu dünya mehmani

sen,

Kilmidin birdem kana'et Tenri bergen nanga

sen,

Özikih teyyâr kil karvançı kelmesün burun.

Kalma müşkül, kona dünya Rustemi er Zalige,

*Megrûr olma neççe künlük yiken-içken
maliha,*

Hekiki âlimm kör etlesni berdi şalige,

Tursa her Mehûm kuli yiglar bugün öz halige.

Erte tur, mehşer küni terlep-uyalmastin burun.

8

*Kara taştin kara kaini tapkan kömül,
Kevm-bala körgüinçe özge mihmandar.*

Kelgen aş dep kefmes, sen özmegin yüz,

Nanga muhtaç emes sözge mâhmânâur.

Agirdur her anlar, uzakdur yollar,

El sorar yiğitler, söz sözler tillar.

İstedin cem eylemek tüm parayı
malı sen,

Hiç haberin var mıdır, bu

dünyanın misafirisin,

Şükretmedin hiçbir zaman

Tanrının verdiği ekmeğe sen.

Özünün hazırla kervancı

gelmeden önce.

Kalmamış bu kahpe dünya Rüstem
ile Zalma.

Güvenme fazla iki günlük yediğin
içtiğin malına.

Hakiki âlimi gör atlasım¹ verdi
diye,

Her kalkışında Mahtumkulu ağlar
kendi haline,

Erken kalk, mahşer günü gelip
çatmadan Önce.

Kara taştan kara kolu seçen gönül,

Kavm çocuk görünce, başka

mihmândur.

Gelen aş deyip gelmez ekşitme

yüzün,

Ekmeğe muhtaç değil, söze

mihmandar.

Ağırdır menziller, uzaktır yollar,

Soruşa yiğitler, söyleşse diller.

*Buharda ççilgan renmu ren küller,
Birpesil cıçılar, yazga mihmândar.*

*Yġitniñ bolmisa eti, yaragi,
Suni yahşi hi lınki, bolmas geyriti.
Kiriganda kiter belniñ kuvviti,
Yigiilikniñ devri sizge inehmândur.*

*Bu dünya saña bir şoh külgidur,
Capasi kop, kilmış/iri zulümdür,
Her kançe yaşısan ehir ölümdür,
Eziz canlar tende bizge mehmândur.*

*Mehtum kuli eytar iller özümde,
Ölüm yodimdedur, korkuş közümde,
Her kançe yaşısakyemniñ yüzide,
Adem ogli beşkün özige me'hmândur.*

*"Mestan yürey şeherlikdek" dep
Ünüp-ösken özyurûhdin ayrılma.*

*Bir keklikdek nepsiftni Fı yolida,
Damga çiişip kani (iñdin ayrılma/
kanalından*

Baharda açılan rengârenk güller,
Bir fasıl açılır, yaza mihmândur.

Yiğidin olmazsa silahı, atı,
Bunu belli bilin, yoktur gayreti.
Kocadıkça gider vücut kuvveti,
Yiğitliğin gücü, dize raihınândur.

Bu dünya, yüzüne, gülüm-
gülümdür,
Cefası çok olur, çevri zulümdür.
Her nice yaşasan ahır ölümdür,
Aziz canlar, tende, bize
mihmândur.

Mahtumkulu söyler, iller özüm de,
Ölüm yadımdadır, korku gözümde,
Her nice yaşasan, yerin yüzünde,
Adem oğlu beş gün tuza
mihmândur.

"Şehirli gibi gezeyim" diye
Doğup büyüdüğün yurdundan
ayrılma.

Bir keklik gibi nefsinin yolunda,
Tuzağa düşüp
ayrılma!

*Tevekkel el, fielkke me'hrin b'erip bar,
Sevdik bol, bisevrlük hem bikar.
Her yerde işi işeri nisiven hem bar,
"Bay bolay " dep izziündin ayrılma.*

Köp yiğitler hem namerdler, naçarlar;

Ta 'amiti yep, işin bolsa kaçarlar.

*Siriñni paş etip, eyibiñ açarlar,
Kedriñ bilgen ülpetiñdin ayrılma!*

*Gadalarnin köñli şahlikni ister,
NadamlarniH köñli düşmenlik, dostler.
Bikedirler yalğan sözüñni "rasi" der,
Telim bergen ustazıfıdın ayrılma.*

*Kimse kaşşak, kimse bolsa hay bolar,
Her kişiniñ behti-ikbalı bolar,
Her ne kelse beşinga tiligen kiler,
Mehtum kuli Hek yadidın ayrılma.*

Akil bolsa/i yahşılarga hemdem bol,

Tevekkül et, halka sevgini veripgit,
Sabr eyle, sabırsızlık faydasızdır.
Nerede çalışsan orada rızkın var,
"Zengin olacağım" diye
itibârından ayrılma.

Yiğitler namertler, hem de

naçarlar²,

Yemeğini yiyip, işin dursa

kaçarlar.

Sırrını faş edip, ayıbını açarlar,
Kadrini bilen ülfetinden ayrılma!

Gedalann gönü şahlığı ister,
Cahillerin, gönü düşmanlık ister.
Kadirsızlar yalan sözüne "rast"
da-,
Talim veren üstadından ayrılma.

Kimi fakir, kimi İse zengin olur,
Her insanın bahtı ikbalı olur,
Başına ne gelirse dilinden gelir,
Mahtumkulu Hak yolundan
ayrılma.

Aklın varsa yahşılara hemdem ol,

Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu

*Ahmak özi nadan bilen yar eyler,
Çin aşıklar nazûkyarnin camalin-
Bir körsem, dep kiçe-kündüz zar eyler.*

*Namerd gusse side kilipmen dertke,
Könül aram tapmas namerd bar yerde.
Mali köp, dep me'hman bolma namertke,
Pekir holsa merdhem bişek ar eyler.*

*Namerd özi mertke bişem söz iytar,
Nadan bolsa, hekik Üçün derd artar.
Mert yiğit mal tapsa himmeti aşar.
Namerd toysa köMini bek tar eyler.*

*Mehûm kuli, emdi özünni közle,
Yahşini teriplep, yamanni tüzle!
AzyĖgin, azuhliğin, az sözle,
Köp söz ahir el içinde har eyler.*

Ahmağın kendisi cahil ile dost
olur,
Hakiki aşıklar nazlı yarin cemalini
Bir görsem, diye gece gündüz
ağlar.

Namerdin meselesinden geleyim
derde.
Gönül dinlenmez namerdin
bulunduğu yerde.
Malı çok, diye mihman olma
namerde,
Merd fakir olsa eğer şüphesiz ar
eyler.

Namert merde arsız söz söyler,
Cahil olsa hakikat için dert arlar.
Mert yiğit mal bulsa himmeti artar.
Namerd doysa gönlünü çok dar
eder,

Mahtumkulu, şimdi kendini gözle,
İyileri övüp, kötöleri düzle!
Az ye, az uyu, az söyle,
Sonuçta çok söz el için de har eyler.

*İzzet - hürmet heç MtmigU,
Körüm körülmigen yerde.*

İzzeti, hürmeti hiç bekleme,
Görüp görünmeyen yerde.

*Akil bolsan söz éytmagil,
Növet bérilmisen yerde.*

*Ekli yahş'uar unutmas.
Kurak yağaç mēve bermes,
Ektilik zadi kedom basmas,
Küliip, söyülmigen yerde.*

*Merd könlidin erz-dad çıkmas,
Beñgidin müşkül-kıtşad çıkmas.
İt havşimas, müşükturmas,
Saçık yazılmigan yerde.*

*Namerd kuş üstide harar,
Toymas aş iistide zarlar;
Uruş kiüip, kî/iç farlar,
Düşmen körülmigen yerde.*

*Paraseî bilen kö'rüp "Hek"de,
Merdyigitni da'im makta.
Me/uum kuli tilih sakla
Sorak soralnûgan yerde.*

Akıl varsa söz söyleme.
Sözün verilmediği yerde.

Hafızası iyiler unutmaz,
Kuru ağaç meyva vermez,
Akıllı asla adım atmaz,
Beklenmediği yerde.

Merd gönülden şikayet çıkmaz.
Tiryakiden müşkül küşad çıkınaz.
İt havlamaz, kedi durmaz.
Sofranın serilmediği yerde.

Namert kuş üstünde yorulur,
Obur yemek için ağlar,
Savaş çıkarıp kılıç çeker,
Düşman görülmeyen yerde.

Akıl ile görüp "Hak" de,
Merd yiğide daima melheyle,
Malümkulu ağzını açma,
Soru sorulmayan yerde.

*Ömrüm boyı safla nesihei eyleyin:
Yeterini terk itip ketküçi bolma,*

Özünüdin kem bolgan pes-namerdnî,

Ömür boyu sana nasihat edeyim:
Vatanımı terk edip gitme,

Kendinden aşağı alçak namerdin,

Hizmiğe kulluk eikiçi bolma.

Hizmetine kulluk etme.

Ukmastin her kimge bermigin buyruk,

Bilmeden kimseye verme sen
buyruk,

Tende adem gah semiz, gayida oruk.

İnsanlar hem şişman hem olur
zayıf.

Bir yüzi karodur, bir yüzi yoruk,

Bir yüzü karadır, bir yüzü aydın,

Kara, dep katük söz eytkuçi bolma.

Kara deyip katı söz söyleme.

Yahşilardin hergiz çikmas yamanUk,

İyilerden asla gelmez kötülük,

Eslı yaman balsa, çikmas yahşilik.

Aslı kötü ise, gelmez iyilik.

Eslıge tartıdu, çapkur çevenük,

Aslına çeker yürüğü hem de

Çapkurnı çevenge satkuçi bolma.

tembeli,

Yürüğü tembeline değışme.

Çakırgan yerge bar, ottur ve turma,

Çağrılan yere git az otur durma.

Çakırmıgan yerge barma, ohurma!

Çağrılmayan yere gitme, oturma î

Uyatsız ademge sürkelme, yürme,

Utanmaz adama sürtünme, varma,

Buyrumıgan işni eytkuçi bolma!

Buyrulmayan bir işi söyleme!

Egerbolsan sebi kebi mülayim,

Eğer olsan sebî gibi mülayim,

Mülayim sen bolsaü kuluñ bolayın.

Mülayim sen olsan kulun olayım.

Kulağıhga eytar nesihetim şu:

Kulağına söyleyeceğim nasihatini

şu:

Kişige kattık söz eytkuçi bolma!

İnsana katı söz söyleme!

Kökün nem çüşmise kokat kökermes,

Gökten yağmur yağmazsa bitki

yeşermez,

Yıglısa miti kaygu bir iş püttürme.s,

Ne kadar ağlasan da kaygı bir İş

*Er yiğit könlige kaygı keltürmes,
Namerdnñ oglidekkaçkunçı bolma!*

*Merd oglidir elge yazar dastihan,
Togri söz üstüde birer serin can.
Ömrini ötküzer iytmayin yalğan,
Cehd eyleb yalğan söz fytkuçı bolma!*

*Tapsañmu dünyada mülki İskender,
Karunnıfl mali hem bolsa müyesser.
Ahiri bolarsen yerge beraber,
Könlide menmenlik satkuçı bolma!*

*Bir inakal bar erür; pilge it hUrer,
Pey/i yaman körmiş özjidin körer,*

*Ahiri bir kün kilarsen seper,
Kara köñüliük işni kilguçı bolma.*

*Kitab içip okiganni "Molla" der,
Kökiridu yamgur sliyi bilen yer,
Alkişka erişer du 'a bilen er,
Mezlumge sitekler kilguçı bolma!*

*Men eyttim bir neççe pend-nesihet,
Bilseh'-nesihettur, yokse-pesihet.
Pesihet bilmigin, barçe nesihet,
Yalğan-yavidak sözni eytkuçı bolma!*

halletmez,

Er yiğit gönlüne kaygı getirmez,
Namerdin oğlu gibi kaçma!

Merd oğul halkına serer sofrā,
Doğru söz uğruna verir şirin can.
Hayatını verir söylemez yalan,
Cehd eyleyip yalan söz söyleme!

Bulsan da dünyada mülk-i İskender,
Karun'un malı hem olsa müyesser.
Sonunda olursun toprakla beraber,
Gönlünde büyüklük taslama!

Bir atasözü var: File it havlar,
Kötü niyetli görürse kendinden
görür,

Ahiri bir gün edersin sefer,
Kötü niyetle bir iş yapma.

Kitabı açıp okuyana "Molla" der,
Yeşerir yağmur suyu ile yer,
Alkişka erişir dua ile er,
Mazlumlara sitem etme!

Ben söyledim birkaç nasihat,
Anlarsan nasihattir, yoksa fasahat,
Fasahat diye sanma, tümü nasihat,
Yalan, uydurma söz söyleme!

*Mehlum kuli, diliMadur köp erman,
Tapmidih derdiüge akivei derman!
Ëtişer birküni hekdin bir perman,
Geplet tö.şigide yatkuçi bolma!*

Mahtumküü, yüreğinde çok arman,
Bulamadın derdine bir derman!
Gelir bir gün Hak'tan bir ferman,
Gaflet döşeğinde yatma!

13

*İçki şiriñ eytrna herbir namerdke,
Şiriñ elge yeyip paş eter seni.
Ogri-kezzap bilen dost-adaş bolma,
Meliñidin acriñip aç iter seni.*

İç sırrını söyleme hiçbir namerde,
Sırrını öğrenip faş eder seni.
Hırsız, yalancı ile dost, kardeş
olma,
Malından mahrum edip aç bırakır
seni.

*Nadan bilen esla oturma-îurtna,
Zinhar, namerd bilen hemsöhbeñ bolma.
Kedirdan dostuñdin yüzüñni burma,
Barsañ öz başıga tac eter seni.*

Cahil ile asla oturma, kalkma,
Asla, namerü ile hemsöhbet olma.
Değerli, dostundan yüzünü çevirme.
Gidersen öz başına taç eder seni.

*Bir merd yiğit nazeninge yar bolsa,
Camalini bir kürmekke zar bolsa,
Arilikta bir şum rekib har bolsa,
Sö'ygen yariñ bilen öç eter seni.*

Bir merd yiğit bir güzele yar olsa,
Cema'ii bir görmeye zar olsa,
Arasında bir şura rakip varsa,
Seven yarine öç eder seni.

Kadir Ekber

Mehtum kuli, y niliŐ  ytma samani,

Seher turup itle bar e gunahni.

 ytmigini geyvel s z, kilma zinani,

Cehennem otiga duş  ter seni.

Mahtumkulı, yanılıp s yleme

semayı,

Sabalı kalkıp dile Hak'tan afım,

S yleme gıybet s z , etme zinam,

Cehennem ateŐine bırakır Őeni.

---

¹ Atlas: Uygurlar'ın atlas kumaŐından dikilmiŐ olduğu kıyafet.

² Na ar: k t l k yapanlar, zalimler.